

Erhart F., Kuiters L., Van Uytvanck J., Cassaert M., Abbing L. & Kinsbergen D.
 2024 | Begrazing in Nederlandse en Vlaamse natuurgebieden – Praktijk en achtergronden
 Pictures Publishers, 304 blz.
 ISBN: 978-94-9257-677-4
 Te koop via www.picturespublishers.nl
 Prijs: 39,95 euro

Een zo natuurlijk mogelijke begrazing van natuurgebieden als deel van de herwaardering van natuurlijke processen voor biodiversiteitsbehoud zit in de lift. De voorbije decennia is hiermee in Vlaanderen en Nederland veel kennis en praktijkervaring opgebouwd, die in dit boek wordt samengebracht. Het boek is dan ook vooral gericht op natuurbeheerders die een begrazingsproject willen uitbouwen in hun natuurgebied, waarvoor het de nodige praktisch informatie, achtergrond en afwegingskaders biedt. Ik heb het met veel plezier en interesse gelezen. De teksten zijn vlot leesbaar en bieden toch ook voldoende informatie, en er is veel ruimte voor inspirerende begrazingsprojecten. De taal is helder en duidelijk en op het einde van elk hoofdstuk worden de kernboodschappen nog eens kort neergeschreven. De liefde van de auteurs voor grazers, begrazing en de resulterende spontane natuurlijke processen spat ervan af, zowel van de teksten als van

Een van de auteurs van het boek, Jan Van Uytvanck (Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek), aan het woord over onderzoek naar de effecten van begrazing tijdens de uitstap van de boekvoorstelling op 11 september 2024 in het Rivierpark Maasvallei in Stokkem. Het beheer in dit ondertussen 2.000 hectare grote natuurgebied bestaat uit grootschalige extensieve begrazing met Konikpaarden en Gallowayrunderen aangevuld met de grotere wilde grazers Ree, Wild zwijn en Bever.

de gekozen foto's, zonder dat de auteurs de behoefte voelen het meer traditionele patroongerichte natuurbeheer af te vallen.

In een eerste hoofdstuk wordt de geschiedenis van begrazing in onze streken uit de doeken gedaan. Die komt neer op een enorme afname van de soortendiversiteit en grootte van begrazers en een overgang van wilde grazers in een ongeperceleerd landschap naar begrazing met gedomesticeerde dieren op perceelsniveau. De realisatie van de meerwaarde die natuurlijke begrazingsprocessen hebben voor de biodiversiteit in het landschap heeft de voorbije decennia geleid tot de huidige beweging van procesgericht natuurbeheer met begrazing, waarvan dit boek een exponent is. In het volgend hoofdstuk wordt ingegaan op de processen en mechanismen waarmee begrazers hun omgeving beïnvloeden. Vervolgens wordt de invloed hiervan op het landschap besproken, met nadruk op de openheid en hoe deze te beïnvloeden door sturing van de begrazingsintensiteit. Een korter hoofdstuk gaat in op de verschillende beheerstrategieën met herbivoren, van patroonbeheer op perceelsniveau, over herderen en grotere begrazingsrasters met dieren van elders (het communale model) tot het instellen van natuurlijke begrazing en rewilding. Een belangrijk deel gaat ten slotte over begrazing in de praktijk: terreininrichting, keuze van grazers, fokken, genetische aspecten, conditie, aantallen en kuddestructuur, roofdieren, wet- en regelgeving, interactie met het publiek en algemene richtlijnen voor een succesvol begrazingsproject. Aan het einde van elk hoofdstuk worden telkens ook de aanpak en achtergrond van begrazing in twee natuurgebieden toegelicht waarin gewerkt wordt met begrazing op landschapsniveau (van tientallen tot duizenden hectare). Het gaat in de meeste gevallen om grote vallei- of heidegebieden, in mindere mate om duinen en schorren, wastine en bos of nattere graslanden op rijkere bodems.

Als beheerder van een natuurgebied van ca. 60 hectare in een kleine rivierdal, met recente toevoeging van een drogere valleiflank op lemige bodem vanuit gebruik als akker, word ik enthousiast om hier te denken aan het instellen van extensieve begrazing. Het boek biedt de nodige praktische handvaten en aspecten om rekening mee te houden. Met begrazingsblokken die niet groter kunnen worden dan enkele tientallen hectare en allicht minder, leert het boek me dat ik dan maximaal binnen het communale model val, met dieren van elders die tijdelijk mogen begrazen. De meerwaarde van begrazing om meer structuur te brengen en ermee samenhangend de biodiversiteit te verhogen is duidelijk. De voornaamste lacune in het boek is voor mij het ontbreken van inzichten over het belang van het creëren van een goede uitgangssituatie en de combinatie met traditioneel natuurbeheer. Een voorafgaand verschrallend maaibeheer op de voormalige akkers lijkt me nodig om niet alleen een gevarieerde vegetatiestructuur maar ook een waardevolle vegetatiesamenstelling te verkrijgen. In een minder voedselrijke vegetatie moet dan later allicht ook minder intensief begraasd worden. Ook op mogelijke combinaties met het traditionele natuurbeheer zoals aanvullend mantelzoombeheer of gedeeltelijk maaien, of habitats waar begrazing

wenselijk of juist te vermijden is, zoals in venen, wordt in het boek verder niet ingegaan.

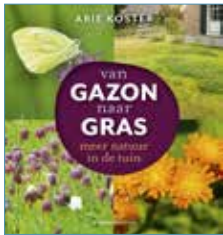
Samengevat bundelt dit boek een schat aan achtergrondkennis en praktijkervaring omtrent grotere begrazingsprojecten. De uitgebreide praktijkinformatie is het voornaamste verschil met het boek Natuurbeheer (Van Uytvanck et al. 2022), waarin de principes en achtergronden van begrazingsbeheer (weliswaar summierder) ook worden uitgelegd en dat iets meer ingaat op de combinatie met het traditionele natuurbeheer. Het boek

Begrazingsbeheer hoort dan ook thuis in de boekenkast van alle natuurbeheerders maar ook studenten in de lage landen die werken met of interesse hebben in begrazing.

Pieter Vanormelingen (pieter.vanormelingen@natuurpunt.be)
Natuurpunt Studie

REFERENTIES

Van Uytvanck J., Hermy H., De Blust G. & Hoffmann M. 2022. Natuurbeheer: praktijk en wetenschap hand in hand. Sterck & De Vreese, Gorredijk.

Koster A.
2023 | Van gazon naar gras, meer natuur in de tuin
Uitgeverij Noordboek 136 p.
ISBN: 978-94-6471-026-7
Te koop via <https://noordboek.nl/>
Prijs: 19,90 euro

Arie Koster schreef een boek dat zeer goed aansluit bij de campagne 'Maai mei niet', die nu al een paar jaar loopt in Vlaanderen, maar ook in Nederland. In 2022 fietste Arie meer dan 2.500 kilometer langs tuinen in de Achterhoek, Kranenburg en Vlieland om foto's te nemen en vaststellingen te doen. Zo heeft hij heel wat voorbeelden van tuinen met inheemse planten. Hij onderstreept ook dat spontane flora in de tuin het meest duurzaam is.

Om mensen te motiveren om meer bloemplanten in de tuin te krijgen, in plaats van een saai biljartlaken, besteedt hij veel aandacht aan de bestuivers en andere insecten die gebonden zijn aan de bloemenweelde in een bloemrijk gazon.

De fietstochten van Arie resulteerden in een bloemlezing van kleine en grotere tuinen met hele mooie voorbeelden. Zo zijn er wel wat tuinen waarin gefaseerd wordt gemaaid rond bloemrijke stukken of waar echt aan 'sinusbeheer' wordt gedaan en paden worden gemaaid in een hooiland. Hoewel Arie benadrukt dat spontane vestigingen het meest duurzaam zijn, heeft hij in zijn eigen tuintje gedurende dertig jaar toch een en ander, al dan niet gepland (cadeau gekregen), ingebracht.

Er is een hoofdstuk gewijd aan het inzaaien van inheemse planten, waarbij de focus ligt op de herkomst van het zaad. Zeer fijn om te lezen dat ook voor tuinen het belang hiervan wordt benadrukt. Volgens Londo (Methode Londo, Nederlandse botanicus, 1935-2018) mag de dichtste groeiplaats niet verder zijn dan 30 km. Ook wordt door Londo aangegeven dat inzaaien niet homogeen, maar pleksgewijs dient te gebeuren.

Ten slotte is er een uitgebreid overzicht van de planten die je in grasvelden in je tuin kan verwachten of een handje kan helpen om er te geraken. Dit hoofdstuk neemt het grootste deel van het boek in beslag (88 pagina's). De graslandplanten worden opgedeeld in 3 groepen: veelvoorkomende planten die zich spontaan vestigen, minder algemene planten die je kan introduceren als

ze in de buurt voorkomen en bol- en knolgewassen die je kan aanplanten.

Per groep wordt een alfabetisch overzicht gegeven van de planten. Het was handiger geweest om de soorten per bodemtype te groeperen. Voor leken is het lastig om te begrijpen dat bijvoorbeeld Blauwe knoop en Boerenwormkruid best niet op dezelfde plaats worden uitgezaaid, maar deze soorten worden wel op dezelfde pagina behandeld. Een overzicht met bodemtypes, maaidata en planten zou een welkome leidraad kunnen zijn. Beginners moeten nu echt gaan uitpluizen en alle soortbeschrijvingen gaan nalezen om uit te zoeken wat je best in je tuin uitzaait. Groep 2 bevat zeer algemene tot eerder zeldzame soorten, maar dat wordt niet bij de beschrijvingen vermeld. Zo zitten korte beschrijvingen en foto's van Kleine pimpernel, Tormentil en Kattendoorn tussen Fluitenkruid, Margriet en Kale jonker. Elders wordt wel gezegd dat je beter geen zaden oogst van zeldzame planten, maar hoe weet een beginner of iets zeldzaam is in zijn regio?

Bij elke plantensoort wordt ook aandacht besteed aan ecologische relaties. De auteur geeft voorbeelden van wilde bijen waarvan hij zelf bloembezoek op de desbetreffende plant waarnam. Hij heeft niet de bedoeling exhaustief te zijn, maar de vermelde voorbeelden zijn wel erg anekdotisch. Voor Groot kaasjeskruid wordt bv. enkel de Tuinbladsnijder vermeld, terwijl die plant vaker bezocht wordt door klokjesbijen of Klokjesdikpoot. Die informatie valt overigens eenvoudig uit waarneming.be en waarneming.nl te halen.

Ten slotte blijven we wat op onze honger zitten wat betreft het materiaal waarmee je aan de slag kan om aan hooilandbeheer te doen in je tuin. Wanneer je gras hoger is dan tien centimeter, wordt het moeilijk met een handmaaier en moet je met de zeis, een bosmaaier of een grasschaar aan de slag.

'Van gazon naar gras' is een mooi geïllustreerd boek. De foto's doen je dromen over hoe je gazon er zou kunnen uit zien en welke planten er kunnen voorkomen. Praktische handvaten om je gazon om te vormen tot een bloemrijk grasveld ontbreken helaas.

Roosmarijn Steeman (roosmarijn.steeman@natuurpunt.be)
en **Wim Veraghtert**
Natuurpunt Studie